

ULUSLARARASI BİR VERGİ SORUNU OLARAK: TRANSFER FİYATLANDIRMASI

AS AN INTERNATIONAL TAX PROBLEM: TRANSFER PRICING

Esra KESKİN*

ÖZ

Küreselleşme ile beraber, ekonomik ve ticari faaliyetlerin kapsamı oldukça genişlemiş ve böylece yatırımcılar, sınır ötesi alanlara daha kolay bir şekilde ulaşma imkânı bulmuşlardır. Uluslararası ticaretin ve ekonomik faaliyetlerin bu derece bütünleşmiş olması, küresel anlamda birtakım sorunların doğmasına sebep olmuştur. Sözü edilen küresel ekonomik sorunlardan biri de uluslararası transfer fiyatlandırmasıdır. Uluslararası transfer fiyatlandırması, bağlı şirketler arasında gerçekleştirilen ticari faaliyetler için belirlenen ve piyasada oluşan doğal fiyattan farklı olan bir fiyatlandırma türüdür. Bu çalışmada öncelikle, transfer fiyatlandırmasının kavramsal çerçevesi üzerinde durulmuş ve bu doğrultuda ilgili kavram açıklanmaya çalışılmıştır. İlerleyen bölümlerde, transfer fiyatlandırmasının ulusla-

ABSTRACT

Along with globalisation, the scope of economic and commercial activities has expanded considerably, and so investors can reach the cross-border areas more easily. The integration of international trade and economic activities has led to the emergence of a number of issues in the global sense. One of these global economic issues is international transfer pricing. International transfer pricing is a pricing type that is different from the natural price of the market and determined for the commercial activities performed among the affiliated companies. In this study, firstly, the conceptual framework of transfer pricing is emphasised and the related concept is tried to be explained accordingly. In the following sections, the process of turning transfer pricing into an international tax issue is

* Araş. Gör., Manisa Celal Bayar Üni., Maliye Bölümü, Mali Hukuk Anabilim Dalı, esra.keskin@cbu.edu.tr, ORC-ID: 0000-0002-9071-6306.

Keskin, E. (Kasım 2020). Uluslararası Bir Vergi Sorunu Olarak: Transfer Fiyatlandırması, *Vergi Raporu*, 254, (118-133).

rarası bir vergi sorununa dönüşme süreci araştırılmış ve çalışmanın son bölümünde, transfer fiyatlandırması sonucunda ortaya çıkan zararlı etkilere karşı, uluslararası örgüt ve kuruluşların çözüm önerileri araştırılmış ve ilgili konuya yönelik Türkiye'nin durumu hakkında birtakım bilgiler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Transfer Fiyatlandırması, Vergilendirme, Uluslararası Vergilendirme Sorunu

Jel Sınıflandırması Kodları: H20, H29

GİRİŞ

Uluslararası ticaretin kapsamında ve niteliğinde meydana gelen gelişmeler, sermaye ve yatırımcıların, küresel anlamda aktif bir şekilde dolaşımı konusunda kolaylık sağlamıştır. Yabancı sermaye ve yatırımcılar, ülkelerin ekonomik gelişimi ve kalkınmasında oldukça önemli unsurlar olduğu için, bu faktörlerden faydalanmak isteyen ülkeler arasında uluslararası bir rekabet ortamı doğmuştur.

Günümüzde uluslararası rekabet ortamında daha iyi bir yere gelebilmek amacıyla birçok farklı fırsat ve avantajlar sunulmaktadır. Yabancı şirketlerin ülke içerisinde faaliyet göstermesi ve yatırım yapması amacıyla sunulan bu fırsatlar, ülkenin ekonomik büyüme ve kalkınması için vazgeçilmez bir zorunluluk olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda küresel boyutta ekonomik faaliyet gösteren çokuluslu şirketler, ilgili konu açısından özel bir konuma sahiptir.

Çokuluslu şirketler, ekonomik kâr ve diğer maddi menfaatlerini maksimize edebilmek amacıyla birtakım yol ve yöntemlere başvurmaktadır. Bu amaç çerçevesinde en sık kullanılan araçlardan biri de *“uluslararası transfer fiyatlandırmasıdır”*. Transfer fiyatlandırması, bağlı şirketler arasında gerçekleştirilen ekonomik ve ticari faaliyetler nedeniyle belirlenen ve piyasada oluşan emsal fiyata uygun olması gereken bir fiyatlan-

investigated and in the final part of the study, the solution proposals of international organisations and institutions are investigated against the harmful effects resulting from transfer pricing and some data is given about the situation of Turkey on the subject.

Keywords: International transfer pricing, taxation, international taxation problems

Jel Classification Codes: H20, H29

dırma türüdür. Transfer fiyatlandırması, çokuluslu şirketler ve ona hukuki veya maddi anlamda bağımlı olan yavru şirketler arasında gerçekleştirildiğinde, “uluslararası transfer fiyatlandırması” kavramı ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmanın ilk bölümünde, transfer fiyatlandırmasının ne anlam ifade ettiği üzerinde durulmuş ve ne tür amaçlarla kullanıldığına ilişkin birtakım bilgiler verilmiştir. İlerleyen bölümde, transfer fiyatlandırması olgusunun, önce ulusal ve daha sonra uluslararası anlamda nasıl bir vergi sorununa yol açtığı hakkında değerlendirmeler yapılarak, ilgili konu aydınlatılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın son bölümünde ise, uluslararası transfer fiyatlandırmasıyla mücadele edebilmek ve zararlı etkilerinden korunabilmek için, uluslararası örgüt ve kuruluşların bu kapsamda gerçekleştirdiği çalışmalar hakkında bilgiler sunulurken, ilgili konu açısından Türkiye değerlendirmesi yapılmıştır.

1- TRANSFER FİYATLANDIRMASI KAVRAMI

Küreselleşme ile beraber meydana gelen gelişmeler, özellikle ulus devletlerin ve uluslararası iktisadi yapının mevcut mali ve finansal sistemlerinde birtakım değişikliklere neden olmuştur. Bunun temel nedeni; dinamik ve kuvvetli bir karaktere sahip olan küreselleşme olgusunun,

beslendiği temel kaynaklar ve meydana gelen küresel sonuçlar nedeniyle, ülkelerin finansal sistemlerinde çok ciddi problemlere sebep olmasıdır. Ülkelerin finansal ve mali sistemlerinde oluşan bu problemlere verilebilecek en güzel örneklerden biri, vergi matrahlarında meydana gelen aşınmalardır¹.

Küreselleşme sonucunda, vergi sistemlerinde meydana gelen bu tür aşınmalar, özellikle vergi gelirleri bakımından oldukça önemli bir yere sahiptir. Ülkelerin vergi sistemleri ve kamusal gelirlerinde oluşan bu problemler, mali ve finansal sistemlerin temelini kemirmektedir². Küreselleşme süreciyle beraber, ekonomik ve ticari faaliyetlerin uluslararası mobilitesinin bu boyutlarda gelişmesi, uluslararası hukuk açısından birtakım vergisel sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Sözü edilen uluslararası vergisel sorunlar, aşağıdaki gibi sıralanabilir³:

- Uluslararası çifte vergilendirme,
- Spekülatif işlemlerin vergilendirilmesi,
- Elektronik ortamda gerçekleştirilen ticari işlemlerin vergilendirilmesi,
- Vergi rekabeti ve vergi cennetleri,
- Transfer fiyatlandırması vb.

Bu çalışma asıl konu ve kapsam bakımından, transfer fiyatlandırması kavramı üzerine odaklandığı için, çalışmanın bu kısmında ilgili kavrama

ilişkin bazı tanımlamalara yer verilmiştir. Buna göre transfer fiyatlandırması, bir şirketin veya kurumun, birbirleriyle ilişki içerisinde olan birimleri veya kolları arasında gerçekleştirilen ticari işlemler için uygulanan fiyatlandırmadır⁴. Yine bir başka tanımlama itibarıyla transfer fiyatlandırması, bir şirket bünyesinde bulunan mal, hizmet, gayri maddi varlık ve benzeri unsurların, bu şirket ile herhangi bir ilişki ve bağa sahip olan diğer kurumlara transfer edilirken uygulanan fiyattır⁵.

Transfer fiyatlandırması, aynı şirket içerisinde oluşturulmuş olan farklı sorumluluk merkezleri arasında meydana gelen, ticari ve mali işlemler nedeniyle belirlenmiş olan bir fiyatlandırma türüdür⁶. Bir başka açıdan transfer fiyatlandırması; bir şirketin, kâr ve gelir gibi unsurların dağıtımı konusunda, aynı ortak menfaat ve çıkar ilişkisi içerisinde olduğu şirketler arasında gerçekleştirilen işlemler için uygulanan fiyatlandırmadır⁷.

Transfer fiyatlandırması, uluslararası bir boyutta ve daha büyük bir ölçekte meydana geldiği zaman bu durum, “uluslararası transfer fiyatlandırması” olarak adlandırılmaktadır. Uluslararası transfer fiyatlandırması; çok uluslu bir şirketin, kendisine bağımlı olan veya herhangi bir şekilde ilgili şirketle ilişki içerisinde olan kurumlara karşı, maddi ve gayri maddi varlıkların transferi konusunda uyguladığı fiyatlandırmadır⁸.

¹ Fatih SARAÇOĞLU. “Transfer Fiyatlandırmasının Vergisel Amaçları, Karşılaşılan Sorunlar ve OECD-AB Yaklaşımı”, Lebib Yalkın Mevzuat Dergisi, Sayı: 32, 2006, s. 81.

² Vito TANZİ. “Globalleşme ve Vergilemedeki Mali Boşluklar”, (Çev: H. Şen), Vergi Sorunları Dergisi, Sayı: 241, 2001, s. 165-169.

³ Haluk EGELİ ve Abdülkerim EROĞLU. “Uluslararası Vergi Sorunları Bağlamında Belçika Vergi Sisteminin Değerlendirilmesi”, Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Cilt:23, Sayı:2, 2016, s. 436.

⁴ Osman PEHLİVAN ve Ersan ÖZ. *Uluslararası Vergilendirme*, Trabzon: Celepler Matbaacılık, 2011, s. 119.

⁵ Mehmet AKTAŞ. “Uluslararası Transfer Fiyatlandırması ve Türk Vergi Sistemindeki Konumu- I”, Yaklaşım Dergisi, Sayı: 130, 2003, s. 84.

⁶ M. Fatih GÜNER. “Örtülü Kazanç Kavramı Çerçevesinde Transfer Fiyatlandırması ve OECD Transfer Fiyatı Belirleme Yöntemleri”, Yaklaşım Dergisi, Sayı: 14, 2004.

⁷ Yenal ÖNCEL. “Transfer Fiyatlaması, Örtülü Kazanç Dağıtımı ve Vergilendirme”, Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, Seri:41, 2002, s. 4.

⁸ Zeki DOĞAN. “Transfer Fiyatlama Politikalarının Belirlenmesinde Faaliyet Esasına Dayalı Maliyetleme Yönteminin Önemi”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, 2006, s. 80.

Başka bir tanım itibarıyla uluslararası transfer fiyatlandırması, dünyanın farklı bölgelerinde bulunan şirketlerin, ticari işlem ve faaliyetleri için, gayri maddi ve ekonomik varlıkların akışını sağlamak niyetiyle kullandıkları bir fiyatlandırma türüdür⁹.

2- TRANSFER FİYATLANDIRMASININ TEMEL AMAÇLARI ve SEBEP OLDUĞU ETKİLER

Transfer fiyatlandırması, özellikle çokuluslu şirketler ve işlemlerini yurtdışı bağlantılarıyla gerçekleştiren işletmeler için oldukça önemli bir mekanizmadır. Dolayısıyla bu fiyatlandırmanın en uygun şekilde belirlenmesi hususu, işletmelerin mali ve ekonomik faaliyetleri için zaruri bir ihtiyaç haline gelmiştir.

Bu bağlamda işletmeler, kendi maddi çıkar ve menfaatlerine uygun olan transfer fiyatının belirlenmesinde, aşağıda özetlenen amaçlar çerçevesinde hareket etmektedir¹⁰:

- Vergi yükünü hafifletmek,
- Uluslararası pazar ve finansal sektörlerde üstünlük sağlayabilmek,
- Gümrük tarifesi ve kotalardan olumsuz anlamda etkilenmemek,
- Kur değişikliği sebebiyle birtakım avantajlar elde edebilmek vb.

İdeal ve ekonomik açıdan verimli bir transfer fiyatlandırmasında, ana şirket ve ona bağlı olan yavru şirketler arasında, tam ve etkin bir iş birliği mekanizması kurulmalıdır. Transfer fiyatlandırmasında başarılı olabilmek için, piyasa fiyatı ve

koşulları hakkında bilgi sahibi olunmalı ve temel ekonomik hedef ve amaçlara uygun bir şekilde hareket edilmelidir¹¹.

Transfer fiyatlandırmasının en önemli amaçlarından biri, şirketlerin üzerindeki vergi yükünün mümkün olduğunca en hafif düzeye indirilmesidir. Ancak şirketlerin bu amaç çerçevesinde hareket ederek yapay bir transfer fiyatlandırması uygulaması, ülkeleri vergisel bakımdan çok önemli zararlara uğratmakta ve böylece vergi matrahlarında birtakım aşınmalara sebebiyet vermektedir.

Öte yandan transfer fiyatlandırması, gümrük tarifesi ve kotaların olumsuz etkilerinden kaçınabilmek için kullanılabilen bir araçtır. Transfer fiyatlandırması yönteminin kullanış amaçlarından biri de ülkeler arası kur değişikliklerinden faydalanabilmektir. Buna göre şirketlere ait olan fonlar, parasını devalüe edeceği tahmin edilen ülkelerden alınarak, ulusal paranın değerleneceği beklenen bir başka ülkeye aktarılması suretiyle, birtakım spekülasyon kazançları sağlanabilir. Transfer fiyatlandırmasının son amacı ise, şirketlerin çok uluslu bir yapıya bürünerek, diğer firma ve şirketlere kıyasla daha güçlü ve üstün bir hale gelmek istemesidir¹².

Transfer fiyatlandırmasına başvurma nedenleri ve bu kapsamda varılmak istenen temel hedefler doğrultusunda çokuluslu şirketlerin bu konuya ilişkin üç temel amacı bulunmaktadır. Bu amaçlar, aşağıdaki tabloda kısa bir şekilde özetlenmektedir¹³:

⁹ Betül HAYRULLAHOĞLU, "Küresel Vergi Sorunu Bağlamında Uluslararası Transfer Fiyatlandırması ve Çözüm Arayışları", Vergi Raporu Dergisi, Sayı: 176, 2014, s. 84.

¹⁰ Osman PEHLİVAN ve Ersan ÖZ. age. s. 124-127.

¹¹ P. B. B. TURNEY. "Transfer Pricing Management Information Systems", MIS Quarterly, Cilt: 1, Sayı: 1, 1977, s. 29.

¹² Osman PEHLİVAN ve Ersan ÖZ. age. s. 124-127.

¹³ Karen S. CRAVENS. "Examining the Role of Transfer Pricing as a Strategy for Multinational Firms", International Business Review, Cilt: 6, Sayı: 2, 1997, s. 136.

Tablo 1: Çokuluslu Şirketlerin Transfer Fiyatlandırmasına Yönelik Temel Amaçları

Temel Amaçlar	%
Vergilemeye Yönelik Amaçlar	51
-Tarifelerin yönetilmesi	4
-Vergisel düzenlemelere uymak	7
-Vergi yükünü hafifletmek	40
Örgüt İçi Yönetime İlişkin Amaçlar	21
-Adaletli bir performans ölçümü yapabilmek	7
-Motivasyon sağlamak	9
-Amaç ve hedeflere uyum sağlamak	5
Uluslararası ya da İşlevsel Amaçlar	28
-Nakit transfer sınırlamalarından kurtulmak	2
-Rekabetçi konumun korunması	21
-Gerçek gelir ve maliyetleri yansıtabilmek	5

Kaynak: Karen S. Cravens, "Examining the Role of Transfer Pricing as a Strategy for Multinational Firms", International Business Review, Cilt: 6, Sayı: 2, 1997, s. 136.

Tablo 1’de, transfer fiyatlandırmasının temel amaç ve hedeflerinin belirlenmesine yönelik gerçekleştirilen bir çalışmanın sonucu gösterilmektedir. Bu çalışmada ilgili araştırmacı, dünyada yer alan en büyük 500 çokuluslu şirket arasından, Amerika Birleşik Devletleri’nde bulunan 179 şirket üzerinde bir çalışma gerçekleştirmiştir. Çalışmanın sonucunda, gerçekleştirdiği faaliyetler için transfer fiyatlandırmasına başvuran şirketlerin %51’inin, vergisel amaçlar nedeniyle bu yönetime başvurduğu görülmüştür. Bu şirketlerin %21’i transfer fiyatlandırmasını örgütsel birtakım amaçlar için kullanmaktayken, geriye kalan %28’i ise, uluslararası kapsamda veya işlevsel bakımdan birtakım hedefler edinmiştir¹⁴.

Transfer fiyatlandırması, ulusal ve uluslararası düzeyde birtakım etkilere sebep olmakta ve bu etkiler dolayısıyla ekonomik ve mali koşullar, bu durumdan oldukça yakın bir şekilde etkilen-

mektedir. Transfer fiyatlandırması kavramının sebep olduğu çeşitli etkiler, aşağıdaki gibi özetlenebilir¹⁵:

- Vergilendirme yetkisinin ve kapasitesinin sınırlandırılması,
- Optimum kaynak dağılımında meydana gelen bozulmalar,
- Ödemeler dengesinde meydana gelen sorunlar vb.

Transfer fiyatlandırması, ülkelerin vergilendirme yetkisi ve kapasitesi bakımından bazı sınırlandırmalara neden olmaktadır. Çokuluslu şirketlerin ticari gelirlerini nispeten daha düşük vergi oranına sahip olan ülkelere doğru aktarması, faaliyetlerin gerçekleştirildiği ülkelerin vergi geliri kaybı yaşamasına ve böylece vergi matrahında aşınmalara neden olmaktadır.

Öte yandan transfer fiyatlandırması sebebiyle çokuluslu şirketler, kendilerine bağlı kurumlarla

¹⁴ Karen S. CRAVENS. *agm.* s. 135-136.

¹⁵ Pelin MASTAR ÖZCAN. *Çok Uluslu Şirketlerin Vergilendirilmesi: Transfer Fiyatlaması Açısından Bir Değerlendirme*, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Manisa 2016, s. 32-34.

gerçekleştirdikleri işlemler dolayısıyla uyguladıkları fiyat politikalarıyla, ülkeye kazandırdıkları sermayeden daha fazla kâr aktarımı yaparak, bazı kaynak transferlerine neden olmakta ve böylece söz konusu ülkelerin milli gelirlerinde olumsuz etkilere yol açmaktadır. Diğer bir açıdan transfer fiyatlandırması yoluyla belirlenen fiyat politikaları, emsale uygun olmayan bir şekilde gerçekleştirildiği takdirde, cari işlemler dengesinde yer alan transferler hatalı bir şekilde yansıtılacağı için bu durum, ödemeler dengesi üzerinde olumsuz sonuçlara neden olur¹⁶.

3- TRANSFER FİYATLANDIRMASININ ULUSLARARASI VERGİ SORUNUNA DÖNÜŞME SÜRECİ

Transfer fiyatlandırması, normal koşullar altında pozitif içerikli bir kavram olmakla birlikte; birbirine bağlı şirketler arasında gerçekleştirilecek ticari işlemlerin, sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için gerekli bir mekanizmadır. Ekonomik ve yasal gerekliliklere uygun bir transfer fiyatlandırmasında, vergi idaresi ile diğer ekonomik birimlerin uyum ve iş birliği içerisinde çalışması oldukça önemlidir. Ayrıca çokuluslu şirketlerin, kendi aralarında gerçekleştirdikleri ekonomik faaliyetlere ilişkin transfer fiyatını belirlerken, emsal fiyatlara uygun bir şekilde hareket etmeleri gerekmektedir¹⁷.

Belirlenen transfer fiyatı, emsale ve normal piyasa fiyatı düzeyine uygun olarak düzenlenirse, bu konuda herhangi bir sorun yaşanmamaktadır. Transfer fiyatlandırmasının sakıncalı bir hal al-

ması, bir takım maddi kazanç ve menfaatler elde edebilmek için transfer fiyatının kötüye kullanılması aşamasında ortaya çıkmaktadır¹⁸.

Çokuluslu şirketler transfer fiyatlandırmasını ekonomik ve mali gerekçelerden daha çok, vergisel nedenler ile kullanmaktadır. Çokuluslu şirketlerde, vergi ve benzeri mali yükümlülükler önemli bir maliyet unsuru olarak görülmekte ve bu tür maliyetlerden kurtulabilmek için, yapay bir transfer fiyatlandırması oluşturularak ilgili vergilerden kurtulmaya çalışılmaktadır¹⁹. Çokuluslu şirketler yeni yöntemler kullanarak ve transfer fiyatlandırmasını kendilerine bir araç edinerek, bu maliyetlerden kurtulmaya çalışırken; diğer taraftan vergi daireleri ve diğer yetkililer, daha sıkı kontrol ve denetimlerle bu zararlı etkilerden arınmaya çalışmaktadır²⁰.

Birbirine çeşitli açılardan bağımlı olan çokuluslu şirketler, transfer fiyatlandırmasını kullanarak ülkeleri çeşitli açılardan vergisel kayıplara uğratabilmektedir. Çokuluslu şirketlerin, özel hukuk kurallarını ve birtakım yasal boşlukları kullanarak, vergiden kaçınabilmek amacıyla gerçekleştirdikleri sözleşmelere, “peçeleme sözleşmesi” denilmektedir. Sözü edilen bu şirketlerin, peçeleme sözleşmeleriyle işlem yapmalarının asıl nedeni, gerçek ekonomik durum ve mahiyetin gizlenmek istenmesidir. Böylece gelecekte doğacak vergisel sorumlulukların gerçekleşmesi engellenecek ve bu şekilde ödenmesi gereken vergiden kaçınmaya çalışılacaktır²¹.

Normal şartlar altında transfer fiyatlandırması, kaçınılmaz bir zorunluluk haline gelmiş ve bu

¹⁶ Pelin MASTAR ÖZCAN. *agt.* s. 32-34.

¹⁷ Richard M. GOLDBERG. “Whose Transfer Price is it Anyway”, *International Tax Review*, Cilt: 15, Sayı: 2, 2004, s. 43.

¹⁸ Nurettin BİLİCİ. *Transfer Fiyatlandırması Düzeltme İşlemlerine Karşı Yargısal Korunma İmkânları ve İspat Sorunu*, Uluslararası Tartışma Ortamında Transfer Fiyatlandırması Sempozyumu Bildiri Kitabı, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İstanbul, 2012, S. 237.

¹⁹ Yasemin TAŞKIN. *Transfer Fiyatlandırmasında Emsallere Uygunluk İlkesi*, İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2012, s. 38.

²⁰ Romana L. AUTREY ve Francesco BOVA. “Gray Markets and Multinational Transfer Pricing”, *The Accounting Review*, 87(2), 2012, s. 396.

²¹ Ufuk Olcay TOKAR ACAR. *Transfer Fiyatlandırması*, Seçkin Yayıncılık, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2013, s. 46.

tür şirketler arasında gerçekleştirilen işlemlerde kullanılması, hukuki açıdan da uygun bulunmuştur. Ancak vergi dairelerinin bu konuya ayrıcalıklı bir özen göstermesinin nedeni, transfer fiyatlandırmasının bir “vergi kaçırma aracı” olarak kullanılmasıdır. Az gelişmiş ülkelerin yabancı sermaye ve yatırımlara olan ihtiyacı göz önünde bulundurulduğunda, ülke içerisinde kalması beklenen vergi ve döviz gelirlerinin bir başka ülkeye aktarılması, ülkelerin bu konuya verdiği önemin ve duyduğu hassasiyetin gerekçesini açıklar niteliktedir²². Bu açıdan değerlendirildiğinde çokuluslu şirketlerin, uygulamış oldukları transfer fiyatlandırmalarını yasalara ve ekonomik gerekliliklere uygun bir şekilde gözden geçirmeleri ve daha sıkı bir şekilde denetlenmeleri gerekmektedir²³.

Çokuluslu şirketler, yapay transfer fiyatlandırması yoluyla özellikle Kurumlar Vergisi ve Gümrük Vergisi üzerinde oldukça önemli zararlara yol açmaktadır. Bu hususta en sık başvurulan yöntemlerden birisi, bağlı kuruluşlarla gerçekleştirilen mal ve ürün ticareti sırasında, ithalat ve ihracat işlemlerinin gerçek durumdan çok farklı bir şekilde faturalandırılmasıdır²⁴.

Bu şekilde gerçekleştirilen işlem ve faaliyetler, doğru ve usulüne uygun bir şekilde kayıt altına alınamayacak ve böylece ülkeler vergi hasılatı bakımından birtakım zararlar görecektir. Burada vergi dairelerinin üzerine düşen görev, *ekonomik yaklaşım ilkesine* uygun bir şekilde hareket ederek, gerçekleştirilen işlemlerin gerçek mahiyet ve durumunu ortaya çıkarabilmek ve meydana gelen vergisel kayıpları tespit edebilmektir.

Transfer fiyatlandırmasında, vergi oranlarının yüksek olduğu bir ülkede faaliyet gösteren bir şirket, bağlı şirketleriyle gerçekleştirdiği işlemler

nedeniyle alış işlemleri sırasında yüksek bir fiyat uygularken, satışlar sırasında ise düşük bir fiyattan işlem yaparak kazancını düşük gösterecek ve böylece vergi yükünü azaltmaya çalışacaktır. Buna karşın vergi oranlarının düşük olduğu bir ülkede faaliyet gösteren bir şirket, elde ettiği tüm kazancını bu ülkede toplamaya çalışacak ve bağlı şirketleriyle gerçekleştirdiği işlemlerde alışlar sırasında düşük bir fiyat uygularken; satış işlemlerinde ise yüksek bir fiyat uygulayarak, kendi çıkarını maksimize etmeye çalışacaktır²⁵.

Tüm bu bilgiler ışığında, transfer fiyatlandırmasının uluslararası bir vergi sorununa dönüşme süreci aşağıdaki gibi özetlenebilir²⁶:

- Uluslararası transfer fiyatlandırması, ülkelerin vergi gelirlerine zarar verdiği için ulusal gelirler üzerinde olumsuz bir etkiye yol açar.
- Uluslararası transfer fiyatlandırması, ülkelerin makro değişkenlerini olumsuz anlamda etkilemekte ve bu durumun en somut örnekleri, devlet bütçesi ve dış ticaret bilançoları üzerinde oluşmaktadır.
- Uluslararası transfer fiyatlandırması, piyasa ekonomisi ve kaynak tahsisi üzerinde olumsuz sonuçlara neden olmaktadır. Şirketlerin vergi yükünü hafifletmesi, herhangi bir performans iyileştirmesi yaşanmadığı halde ilgili şirketlerin rekabet edebilme gücünü yükseltmekte ve böylece haksız rekabet doğmaktadır.
- Uluslararası transfer fiyatlandırması sorununun çözümlenmesine yönelik geliştirilen düzenlemeler, ülkelerin vergilendirme yetkisi ve kapasitesi üzerinde birtakım sınırlandırmalara neden olmaktadır.

²² Ali BEYLİK, “Uluslararası Transfer Fiyatlaması ve Karşı Düzenlemeler”, E-Yaklaşım, Sayı: 17, 2004.

²³ L. P. SHANDA, “Incorporating Intangible Assets into the Transfer Price Formula”, The Tax Magazine, 69(2), 1991, s.100.

²⁴ Mehmet AKTAŞ, *agm*.

²⁵ Osman PEHLİVAN ve Ersan ÖZ, *age*. s. 124-125.

²⁶ Fatih SARAÇOĞLU, *agm*. s. 102-104.

4- ULUSLARARASI TRANSFER FİYATLANDIRMASI KONUSUNDA GERÇEKLEŞTİRİLEN DÜZENLEMELER

Çalışmanın bu bölümünde, uluslararası transfer fiyatlandırması sonucunda meydana gelen sorunlara yönelik, OECD ve Avrupa Birliği tarafından gerçekleştirilen çalışmalar ve çözüm önerileri üzerinde durulacak ve daha sonra ilgili konu Türkiye açısından değerlendirilecek ve çeşitli bilgiler verilecektir.

4.1- OECD Düzenlemelerinde Transfer Fiyatlandırması

OECD (*The Organization for Economic Cooperation and Development*), 1960 yılında kurulan ve şu anda aralarında Türkiye'nin de bulunduğu, otuz yedi üye ülkeden oluşan bir uluslararası kuruluştur. Uluslararası ekonomik ve mali konularda çok önemli çalışmalar gerçekleştiren bu örgüt, transfer fiyatlandırması konusunda da en çok araştırma yapan kurumlardan biridir. OECD'nin uluslararası transfer fiyatlandırması konusunda gerçekleştirdiği ilk kapsamlı çalışma, 1979 yılında Mali İşler Komisyonu tarafından hazırlanan “Çok Uluslu Şirketler ve Vergi İdareleri İçin Transfer Fiyatlandırması Rehberi” dir.

Bu rehberde esas alınan temel ilke olan “*emsallere uygunluk ilkesi*” ilk olarak, 1977 yılında hazırlanan “*OECD Vergi Anlaşma Modeli*” çalışmasının 9. maddesinde şu şekilde yer almıştır²⁷:

“İki bağlı kuruluş arasında gerçekleştirilen ticari ve mali işlemlere ilişkin belirlenen hususlar, diğer bağımsız kurumlar tarafından gerçekleştirilen işlemlerden farklı bir şekilde meydana gelmişse, ortaya çıkan bu maddi kazançlar sorumlu ülke tarafından en uygun şekilde vergilendirilebilir”.

Emsallere uygunluk ilkesi, (*arm's length principle*) uluslararası transfer fiyatlandırması konu-

sunda gerçekleştirilen düzenlemelerde vazgeçilmez bir prensip olarak değerlendirilmektedir. Bu ilke, vergi matrahının aşındırılması konusunda engelleyici bir kalkan görevi görmekte ve aynı zamanda, şirketlerin birden fazla ülke tarafından vergilendirilmemesi hususunda da birtakım önlemler almaktadır.

Bu bağlamda emsallere uygunluk ilkesinin sunduğu avantajlar, aşağıdaki gibi kısa bir şekilde özetlenebilir²⁸:

- Emsallere uygunluk ilkesi, mükellefler arasında eşitlik sağlar. Bu ilkeye uygun bir şekilde gerçekleştirilen transfer fiyatlandırması sonucunda, diğer kişi ve kurumlar ilgili işlemde dolayı zarar görmez ve rekabet koşulları bozulmaz.
- Emsallere uygunluk ilkesi, ana şirket ve ona bağlı olan diğer şirketler arasında gerçekleştirilen işlemlerin tamamında çok kolay bir şekilde uygulanabilir.
- Bu ilke, çok uzun yıllardır kullanıldığı ve sürekli bir şekilde geliştirildiği için bağılı şirketler arasında gerçekleştirilen ticari işlemlere yönelik en doğru bilgiye ulaşma imkânı sağlar.

Söz konusu ilke, ülkeler ve bağlı şirketlerden bağımsız üçüncü kişiler için birçok avantaj sunmakta ve ABD'de yer alan düzenlemelerle beraber oldukça uyumlu bir profil çizmektedir. Ayrıca bu ilke, çalışmanın ilerleyen kısmında değinilecek olan *BEPS Eylem Planı* çerçevesinde oluşturulan ve 2015 yılı G20 zirvesi kapsamında hazırlanan, “*Transfer Fiyatlandırması Sonuçlarını Değer Yaratma ile Uyumlaştırma*” adlı çalışma ile bir bütün haline gelmiştir. OECD tarafından hazırlanan transfer fiyatlandırması rehberinin son versiyonu olan 2017 rehberinde de bu ilkeye atf

²⁷ OECD. *Articles of the Model Convention with Respect to Taxes on Income and on Capital*, 2003. (<https://www.oecd.org/tax/treaties/1914467.pdf>).

²⁸ Ceyhan DENİZ. “Emsallere Uygunluk İlkesiyle İlgili Başlıca Eleştiriler”, *Yaklaşım Dergisi*, Sayı: 303, 2018.

yapılmış ve bu ilkenin ne derece önemli olduğu bir kez daha vurgulanmıştır²⁹.

OECD, çokuluslu şirketlerin transfer fiyatlandırmasını bir araç olarak kullanarak; ülkelerin vergi matrahının aşınmasını çözümleyebilmek için beş farklı transfer fiyatlandırması yöntemi tasarlamıştır.

Buna göre; söz konusu şirketlerin, bağlı ortaklıklarıyla gerçekleştirdikleri ticari işlemler sırasında uygulayacakları transfer fiyatlandırması, aşağıdaki beş yöneme göre belirlenecektir³⁰:

- Karşılaştırılabilir Fiyat Yöntemi: Ana şirket ile bağlı ortaklıkların kendi aralarında gerçekleştirdikleri işlemler için belirlenen fiyatın, benzer malların ticareti için aralarında herhangi bir ilişki bulunmayan kişilerin uyguladığı fiyata göre karşılaştırılmasıdır.

- Maliyet Artı Yöntemi: Bağlı ortaklıkların kendi aralarında gerçekleştirdiği işlemler için belirlenen transfer fiyatlandırmasının, ticarete konu olan ürünlerin maliyet fiyatına, makul ve uygun olan bir kâr miktarının eklenmesi sonucu belirlenmesidir.

- Yeniden Satışta Uygulanan Fiyat Yöntemi: Bağlı ortaklıklardan alınan mal ve ürünlerin, herhangi bir ilişki içerisinde bulunmayan diğer kişilere satılması sırasında uygulanan fiyattır.

- Net Kâr Marjı Yöntemi: Şirketlerin, kontrol edilen bir işleme dayanarak, maliyet, satış veya aktifler gibi unsurları göz önünde bulundurarak, söz konusu transfer fiyatını belirlemesidir.

- Kâr Bölüşüm Yöntemi: Bağlı şirketler arasında gerçekleştirilecek olan işlemler nedeniyle ortaya çıkan kârın, emsallere ve piyasa koşullarına uygun bir şekilde bölüştürülerek, ilgili transfer fiyatının bu şekilde belirlenmesidir.

OECD'nin transfer fiyatlandırması konusunda gerçekleştirdiği bir diğer önemli çalışma, "BEPS Eylem Planı" olarak kısaltılan "Matrah Aşındırması ve Kâr Aktarımı Eylem Planı"dır. 2013 yılında, G20 ülkelerinin teşviki ve talebiyle harekete geçen OECD, bu konuda gerekli çalışmaları ve incelemeleri gerçekleştirerek, söz konusu eylem planı üzerinde çalışmaya başlamıştır. Daha sonra bu eylem planı, 2015 tarihinde Antalya'da gerçekleştirilen G20 Liderler Zirvesi'nde nihai karara bağlanmış ve ülkeler açısından uygulanabilirliği konusunda çeşitli fikirler alınmıştır. BEPS Eylem Planı, ülkeler açısından önemli konulara değinen 15 maddelik bir plan olarak tasarlanmış ve bu planın 8, 9, 10 ve 13. maddeleri transfer fiyatlandırması hakkında düzenlenmiştir³¹.

BEPS Eylem Planı, ele aldığı konular ve çözmek istediği uluslararası sorunlar bakımından, üç temel amaç üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu amaçlar kendi içerisinde, uluslararası ekonomik düzenin ve ülkeler arası uyumun sağlanmasına yönelik birtakım unsurları barındırmaktadır. Buna göre; BEPS Eylem Planı'nın temel amaçları aşağıdaki gibi özetlenebilir³²:

- Şeffaflık düzeyinin artırılması ve uluslararası standartların daha iyi bir hale getirilmesi,
- Uluslararası ekonomik düzen ve işleyişi yakından ilgilendirdiğinden, ülkeler arasındaki uyum seviyesinin artırılması,
- Şirketler tarafından gerçekleştirilen agresif vergi politikalarının engellenmesi vb.

BEPS Eylem Planı, uluslararası vergi sistemleri üzerinde düzeltici ve iyileştirici birtakım etkilere neden olmuş ve bazı yasal boşlukların giderilmesine yardımcı olarak, uluslararası standart-

²⁹ Ceyhan DENİZ. *agm*.

³⁰ Betül HAYRULLAHOĞLU. *agm*. s. 90.

³¹ Hayret ORAL. "OECD BEPS 8-10 Eylem Planları Kapsamında Getirilen Düzenlemeler ve Türk Vergi Mevzuatı ile Karşılaştırılması", Vergi Sorunları Dergisi, Sayı: 343, Nisan 2017, s. 167.

³² Ahmet ÇEÇ. "OECD Matrah Aşındırma ve Kâr Aktarımı Eylem Planı", Vergi Sorunları Dergisi, Sayı: 361, 2018, s. 72.

ların gelişimine katkı sağlamıştır. BEPS Eylem Planı ile transfer fiyatlandırması konusunda yeni dokümantasyon sorumlulukları getirilmiş ancak emsallere uygunluk ilkesi bakımından radikal ve daha gelişmiş bir sistemin oluşturulması hususunda yeterince katkı sağlanamamıştır³³.

4.2- Avrupa Birliği Düzenlemelerinde Transfer Fiyatlandırması

Avrupa Birliği; 1991 yılında “Maastricht Anlaşması” olarak da isimlendirilen, *Avrupa Birliği Anlaşması’nın* kabul edilmesi ve daha sonra 1993 yılında yürürlüğe girmesiyle beraber kurulan, uluslararası bir örgüttür. Bu birliğin temel amacı; üye ülkelere ilişkin ekonomik, sosyal ve siyasal birliğin sağlanması ve bu ülkelerin büyüme ve kalkınma düzeylerine katkı sağlamak için çalışmalar gerçekleştirebilmektir. Anlaşma yürürlüğe girdiği zaman “*Avrupa Topluluğu*” olarak isimlendirilen bu kuruluş, zamanla “*Avrupa Birliği*” olarak adlandırılmaya başlamıştır³⁴.

Tarihsel bir perspektifle bakıldığında zaman, Avrupa Birliği’nin temel kuruluş amacının ekonomik hedef ve gerekçelere dayandığı görülmektedir. Birliğin temelini oluşturan ilk hukuki metnin, “*Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Anlaşması*” olması, bu değerlendirmeyi destekleyen bir kanıt olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bakımdan Avrupa Birliği, üye ülkeler arasında ekonomik ve ticari ilişkilerin ve iş birliğinin sağlanması hususunda, oldukça önemli bir örgüttür³⁵.

Avrupa Birliği, örgüte üye olan ülkelerin maddi menfaat ve çıkarlarını koruma konusunda da sorumlu olduğundan, uluslararası transfer fiyatlandırması konusunda da birtakım çalışmalar

gerçekleştirmiş ve OECD ile beraber, bu konuda araştırmalar yapan en önemli kuruluşlardan biri olmuştur. Bu bakımdan, uluslararası transfer fiyatlandırmasının kötüye kullanımı sonucunda ülkelerin vergisel kayıplar yaşaması, AB’nin bu konu üzerine titizlikle yaklaşmasına ve bunun hakkında birtakım düzenlemeler gerçekleştirmesine neden olmuştur.

Uluslararası transfer fiyatlandırması konusunda, Avrupa Birliği tarafından gerçekleştirilen çalışmaların OECD düzenlemelerinden en önemli farkı; üye ülkeler açısından, AB düzenlemelerine göre hareket etmenin zorunlu olmasına karşın, OECD düzenlemelerinin ise yalnızca tavsiye ve öneri niteliği taşıyan birtakım çalışmalar olarak kabul edilmesidir³⁶.

Avrupa Birliği tarafından, uluslararası transfer fiyatlandırmasının kötüye kullanımı sonucunda oluşabilecek tehlikelere karşı gerçekleştirilen çalışmalar, aşağıdaki gibi üç temel başlık halinde özetlenebilir³⁷:

- Birleşme Yönergesi (Füzyon Direktifi),
- Ana Şirket-Bağlı Şirket Yönergesi,
- Tahkim Anlaşması.

Birleşme Yönergesi: “*Füzyon Direktifi*” olarak da adlandırılan bu yönergenin hazırlanış amacı, birbirinden farklı üye ülkelerde ticari faaliyetle uğraşan işletmelerin örgütlenmeye ilişkin kararlarını, ortak vergileme şartları ve kuralları çerçevesinde düzenleyebilmektir³⁸. Bu yönerge, birleşme, tasfiye ve benzeri örgütsel kararların alınışıyla beraber, uluslararası vergi sorunlarının ortaya çıkmaması ve rekabete zarar verici uygulamaların gerçekleştirilmemesi gibi hususlar bakımından, birtakım önlemler almak için oluşturulmuştur.

³³ Ramazan BİÇER. “OECD BEPS Eylem Planının Gelişmekte Olan Ülkelere Etkileri”, Vergi Sorunları Dergisi, Sayı: 350, 2017, s. 122.

³⁴ Mehmet NAR. “*Avrupa Birliği Vergileme Politikaları Üzerine Genel Bir Değerlendirme*”, Mali Kılavuz, Sayı: 60, 2013, s. 38.

³⁵ Ahmet M. GÜNEŞ. “*Avrupa Birliği’nin Temel Değerleri Üzerine*”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı: 125, 2016, s. 308.

³⁶ Ufuk Olcay TOKAR ACAR. *age.* s. 157.

³⁷ Osman PEHLİVAN ve Ersan ÖZ. *age.* s. 134-135.

³⁸ Fatih SARAÇOĞLU, *agm.* s. 5.

Ana Şirket-Bağlı Şirket Yönergesi: Bu yönerge, ana şirket ile ona bağlı şirketler arasında meydana gelen ticari işlemleri düzenleyen ve bu işlemler sırasında birtakım sorunların ve hataların gerçekleşmemesi adına oluşturulan bir düzenlemedir. Bu yönergenin hazırlanışındaki temel sebep; ana şirket ve yavru şirketler arasında gerçekleştirilen ticari işlemlerde uygulanabilecek, ortak bir vergi sistemi oluşturabilmektir³⁹. Bu yönerge ile bağlı şirketler tarafından, ana şirkete aktarılan kâr payı ve benzeri ödemelerin, vergilendirme dışı bırakılmaması amaçlanmıştır⁴⁰.

Tahkim Anlaşması: “Bağlı İşletmelerin Kârlarının Ayarlanmasından Doğan Çifte Vergilendirmenin Ortadan Kaldırılması Hakkında Avrupa Topluluğu Anlaşması” olarak hazırlanan ve kısaca “Tahkim Anlaşması” olarak adlandırılan bu metin, 23 Temmuz 1990 yılında, Avrupa Birliği üyesi on iki ülke tarafından imzalanmıştır⁴¹. Bu anlaşmanın amacı, farklı üye ülkeler itibarıyla ticari faaliyet gerçekleştiren bağlı şirketlerin, işletmeler arası kâr dağıtımı ve matrah düzeltmeleri yaptıktan sonra, bu üye ülkeler tarafından çifte vergilendirmeye maruz kalmasını engellemektir⁴² (Ferhatoğlu, 2008: 207).

Tahkim Anlaşması; Avrupa Birliği’nin, uluslararası transfer fiyatlandırması ve çifte vergilendirme konularında gerçekleştirdiği, en kapsamlı ve önemli çalışmalarından biri olarak kabul edilmektedir. Bu anlaşma ile beraber, Avrupa Birliği’nin uluslararası transfer fiyatlandırması konusunda kabul ettiği temel ilkenin, *OECD Anlaşma Modelinin* 9’uncu maddesinde düzenlenen, “emsallere uygunluk ilkesi” olduğu vurgulanmıştır.

Avrupa Birliği, ekonomik ve diğer bakımdan meydana gelen sorunların “*Avrupa Birliği Adalet Divanı*” ile çözümlenmesi gerektiğini düşünmesine karşın, uluslararası transfer fiyatlandırmasına ilişkin uyuşmazlıkların giderilmesi konusunda, *Tahkim Anlaşması’nı* kabul etmesi, bu konunun önemini bir kez daha vurgulamaktadır⁴³. Bu açıdan ilgili sorunların çözümlenmesi meselesinde *Tahkim Anlaşması*, en önemli ve temel kaynaklardan biri olarak değerlendirilmiştir.

Tahkim Anlaşması gereğince, bir bağlı kuruluşun kârında veya diğer maddi menfaatleri konusunda, üye devletlerden herhangi biri düzeltme yapmak isterse, ana şirketin bulunduğu ülkenin bu konu hakkında bilgilendirilmesi istenmekte ve böylece uluslararası çifte vergilendirmenin önüne geçilmesi planlanmaktadır⁴⁴.

4.3- Türkiye’de Transfer Fiyatlandırmasına Yönelik Hukuki Düzenlemeler

Ekonomik ve hukuki açıdan oldukça önemli bir unsur olan transfer fiyatlandırması, ülkelerin gelir unsurlarında ciddi aşınma ve kayıplara neden olduğu için, uluslararası boyutta mücadele yöntemlerinin yanı sıra, ulusal anlamda da mücadele edilmeye çalışılan bir faktör olmuştur. Özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, bu konuya ilişkin OECD düzenlemeleri ışığında çeşitli çözümler aramakta ve ulusal mevzuat ve sistemlerini, yapay transfer fiyatlandırmasının en az zarar verebileceği şekilde ayarlamaya çalışmaktadır.

Türkiye’de yer alan mevzuat ve hukuki düzenlemelerde, transfer fiyatlandırmasına yönelik

³⁹ Osman PEHLİVAN ve Ersan ÖZ. *age.* s. 135.

⁴⁰ Yasemin TAŞKIN. *age.* s. 155.

⁴¹ Leyla ATEŞ. *Transfer Fiyatlandırması ve Vergilendirme*, Ankara: Turhan Kitabevi, 2011, s. 210.

⁴² Emrah FERHATOĞLU. “Uluslararası Vergi Uyuşmazlıklarının Giderilmesi: Avrupa Birliği Tahkim Anlaşması”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 57(4), 2011, s. 47.

⁴³ Yasemin TAŞKIN. *age.* s. 156.

⁴⁴ Yasemin TAŞKIN. *age.* s. 157.

açık bir hüküm bulunmamaktadır. Bu duruma ek olarak, transfer fiyatlandırması ve olası sonuçlarına ilişkin bazı kanunlar itibarıyla çeşitli önlemler alınmaya çalışılmıştır. Örneğin; mülga 5422 sayılı *Kurumlar Vergisi Kanunu*’nda, transfer fiyatlandırmasına benzeyen uygulamalar olan “örtülü sermaye” ve “örtülü kazanç dağıtımı” unsurlarına ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Ancak söz konusu düzenlemeler ve bu amaç doğrultusunda alınmaya çalışılan önlemler yetersiz kalmış ve transfer fiyatlandırmasına ilişkin olumsuz sonuçların doğmasına engel olunamamıştır⁴⁵.

193 sayılı *Gelir Vergisi Kanunu*’nun 41’inci maddesi kapsamında, 5’inci fıkraya eklenen hükümler gereğince, transfer fiyatlandırması yoluyla örtülü kazanç dağıtımına sebep olabilecek unsurlara ilişkin bazı düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Söz konusu madde hükümleri aşağıdaki gibidir:

“...teşebbüs sahibinin, ilişkili kişilerle emsallere uygunluk ilkesine aykırı olarak tespit edilen bedel veya fiyatlar üzerinden mal veya hizmet alım ya da satımında bulunması halinde, emsallere uygun bedel veya fiyatlar ile teşebbüs sahibince uygulanmış bedel veya fiyat arasındaki işletme aleyhine oluşan farklar işletmeden çekilmiş sayılır.

Teşebbüs sahibinin eşi, üstsoy ve altsoy, üçüncü derece dâhil yansoy ve kayın hısımları ile doğrudan veya dolaylı ortağı bulunduğu şirketler, bu şirketlerin ortakları, bu şirketlerin idaresi, denetimi veya sermayesi bakımından kontrolü altında bulunan diğer şirketler ilişkili kişi sayılır.

Bu bent uygulamasında, imalat ve inşaat, kiralama ve kiraya verme, ödünç para alınması veya verilmesi, ücret, ikramiye ve benzeri ödemeleri gerektiren işlemler, her hâl ve şartta mal veya hizmet alım ya da satımı olarak değerlendirilir.

İşletmeden çekilmiş sayılan farklar, ilişkili kişi tarafından beyan edilmiş gelir veya kurumlar vergisi matrahının hesabında dikkate alınmış ise ilişkili kişinin vergilendirme işlemleri buna göre düzeltilir. İlişkili kişiler ve bu kişilerle yapılan işlemler hakkında bu maddede yer almayan hususlar bakımından, 5520 sayılı *Kurumlar Vergisi Kanunu*’nun 13 üncü maddesi hükmü uygulanır.”

Söz konusu madde hükümlerinde de görüldüğü üzere *Gelir Vergisi Kanunu*, işletme sahibinin ve diğer yetkili kişilerin, örtülü kazanç dağıtımı veya buna benzer yollarla transfer fiyatlandırması uygulamasına yönelik gerçekleştirdiği işlemlere karşı bazı önlemler almaktadır. Diğer bir açıdan, *Gelir Vergisi Kanunu* kapsamında gerçekleştirilen söz konusu düzenlemeler gereğince, transfer fiyatlandırması olgusuna yönelik “gerçek kişilerin” de ilgili kapsam içerisine alındığı görülmektedir. Bu durumun temel sebebi, Kurumlar Vergisi kapsamında düzenlenen bağlı şirketlerin yanında, ticari kazanç sahibi gerçek kişilerin gerçekleştirdiği transfer fiyatlandırmalarının da denetim altına alınmaya çalışılmasından kaynaklanmaktadır.

Transfer fiyatlandırması olgusuna ilişkin olarak gerçekleştirilen yasal düzenlemelerin ana kaynağını, 5520 sayılı *Kurumlar Vergisi Kanunu* oluşturmaktadır. *Kurumlar Vergisi Kanunu*’nun 12’nci maddesi, örtülü sermaye kavramı ve bu şekilde gerçekleştirilen kazanç dağıtımı hususunu konu edinmektedir. Buna göre ilgili madde hükmü aşağıdaki gibidir:

“Örtülü sermaye

Madde 12- (1) Kurumların, ortaklarından veya ortaklarla ilişkili olan kişilerden doğrudan veya dolaylı olarak temin ederek işletmede kullandıkları borçların, hesap dönemi içinde herhangi bir tarihte kurumun öz sermayesinin üç katını aşan

⁴⁵ Özgür BİYAN. “Tüm Yönleriyle Transfer Fiyatlandırması”. 2018. (<http://www.vergidanismani.com/sayfa.aspx?id=236#.W7546GgzblU>).

kısmı, ilgili hesap dönemi için örtülü sermaye sayılır.”

İlgili madde hükmü gereğince; şirketlerin, ortaklardan ya da ortaklarıyla ilişki içerisinde bulunan diğer üçüncü kişilerden elde ettikleri maddi kazanımlar ve alınan borçlar, kurum öz sermayesinin üç katını aşarsa bu durum, “örtülü sermaye” olarak kayda geçmiş bulunacaktır⁴⁶. Söz konusu işlemler nedeniyle meydana gelen örtülü sermaye, vergilendirmenin temel dinamikleri ve koşulları bakımından uygun olmayan bir husus olarak değerlendirilmekte ve yetkili kurumlar tarafından bu konuya ilişkin mücadele yolları bulunmaya çalışılmaktadır.

5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu’nun 13’üncü maddesi, transfer fiyatlandırmasına yönelik gerçekleştirilen en önemli yasal düzenlemelerden biri olarak değerlendirilebilir. Söz konusu madde hükmü aşağıdaki gibidir:

“Transfer fiyatlandırması yoluyla örtülü kazanç dağıtımı

Madde 13- (1) Kurumlar, ilişkili kişilerle emsallere uygunluk ilkesine aykırı olarak tespit ettikleri bedel veya fiyat üzerinden mal veya hizmet alım ya da satımında bulunursa, kazanç tamamen veya kısmen transfer fiyatlandırması yoluyla örtülü olarak dağıtılmış sayılır. Alım, satım, imalat ve inşaat işlemleri, kiralama ve kiraya verme işlemleri, ödünç para alınması ve verilmesi, ikramiye, ücret ve benzeri ödemeleri gerektiren işlemler her hal ve şartta mal veya hizmet alım ya da satımı olarak değerlendirilir.”

5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu, yapay transfer fiyatlandırması yoluyla vergi sistemlerinde meydana gelebilecek sorunlara önlem alabilmek amacıyla, OECD düzenlemeleri ışığında hareket etmektedir. OECD düzenlemelerinin temel prensiplerinden biri olan “emsallere uygun-

luk ilkesi”, ilgili Kanunun 13’üncü maddesi gereğince şu şekilde benimsenmiş ve hüküm altına alınmıştır:

“Emsallere uygunluk ilkesi, ilişkili kişilerle yapılan mal veya hizmet alım ya da satımında uygulanan fiyat veya bedelin, aralarında böyle bir ilişkinin bulunmaması durumunda oluşacak fiyat veya bedele uygun olmasını ifade eder. Emsallere uygunluk ilkesi doğrultusunda tespit edilen fiyat veya bedellere ilişkin hesaplamalara ait kayıt, cetvel ve belgelerin ispat edici kâğıtlar olarak saklanması zorunludur.”

Diğer bir açıdan 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu, transfer fiyatının belirlenmesi hususunda, OECD fiyat belirleme yöntemlerini benimsemektedir. Buna göre ilgili Kanunun 13’üncü maddesi gereğince hüküm altına alınan fiyat belirleme yöntemleri, “karşılaştırılabilir fiyat yöntemi”, “maliyet artı yöntemi”, “yeniden satış fiyatı yöntemi” ve “işlemsel kâr yöntemi” olarak sayılmaktadır.

5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu, transfer fiyatlandırmasına yönelik mücadele edebilmek için, OECD düzenlemelerinde yer alan kıstaslar çerçevesinde hareket etmektedir. Ancak tüm bu düzenlemelerin, yapay transfer fiyatlandırması yoluyla vergisel sıkıntıların giderilebilmesi bakımından etkin ve verimli olduğunu söyleyebilmek oldukça güç bir durumdur⁴⁷. Özellikle yasal mevzuatımızda bulunan “ilişkili kişi” kavramının bu derece geniş ve kapsamlı tutulması, ülkenin mali ve sosyal şartlarının göz önünde bulundurulmadığı hususunda bazı şüpheler uyandırmaktadır. Bir başka açıdan transfer fiyatlandırması konusunda, bağlı şirket ve kurumların yanında, ticari kazanç elde eden gerçek kişilerin de ilgili konu kapsamına alınması, yasal düzenlemelerimizin ilgili konuya ilişkin hukuki boşluklar oluşmasına

⁴⁶ Nusret BULUT. “Örtülü Sermaye ve Transfer Fiyatlandırması Yoluyla Örtülü Kazanç Dağıtımı Müessesinde Düzeltme İşlemleri ve Değerlendirilmesi”. Vergi Dünyası Dergisi, Sayı: 367 2012. s. 110.

⁴⁷ Özgür BİYAN. *agm*. (<http://www.vergidanismani.com/sayfa.aspx?iid=236#.W7546GgzblU>).

imkân vermemek için önlemler aldığına ilişkin bir ipucu olarak değerlendirilebilir.

SONUÇ

Ülkelerin uluslararası sermaye ve yatırımları kendi ülkelerine çekebilmek için en çok kullandığı araçlardan biri vergi politikalarıdır. Yabancı sermayeyi ülkeye çekebilmek adına, vergi oranlarının düşürülmesi, Kurumlar Vergisi'ne ilişkin düzenlemeler yapmak, vergi teşviki sağlamak ve devlet sübvansiyonları sunmak gibi birtakım vergisel politikalar gerçekleştirilebilir. Bu tür fırsatlardan yararlanmak isteyen çokuluslu şirketler, bağlı ortaklıklarıyla gerçekleştirecekleri işlemler dolayısıyla, birtakım avantajlar elde etmek isteyebilir ve transfer fiyatlandırmasını bu amaç doğrultusunda, kötü bir araç olarak kullanabilir. Yapay transfer fiyatlandırması yoluyla vergi yükünden kurtulmak isteyen bu şirketler, ülkelerin vergi matrahında erozyona sebep olarak, devletin vergi kaybına uğramasına neden olur.

Uluslararası vergi rekabetinin sonucunda ortaya çıkan bu mali araçlar, küresel boyutta ekonomik sorunlara yol açmakta ve ülke ekonomilerini oldukça önemli bir düzeyde etkilemektedir. Dolayısıyla uluslararası bir vergi sorunu olarak kabul edilen, yapay transfer fiyatlandırmalarıyla mücadele etmek, ülkelerin ve uluslararası kuruluşların görev ve sorumlulukları arasında yer almaktadır. Bu kapsamda OECD ve AB, uluslararası transfer fiyatlandırmasının kötü etkilerinden korunabilmek için çalışmalar gerçekleştiren, en önemli uluslararası kuruluşlar olarak değerlendirilmektedir.

Bu çalışmanın sonucunda yapılabilecek değerlendirmelerden birisi, ülkelerin transfer fiyatlandırması konusunda sadece kanunlar ve diğer yasal düzenlemeler çerçevesinde mücadele etmemesi ve bu duruma ek olarak, uygulama açısından da daha fazla girişimin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Böylece sözü edilen hükümler, yalnızca teorik açıdan sınırlı kalmayacak ve uy-

gulama imkânına kavuştuğu için daha etkin bir mücadele yöntemi benimsenmiş olacaktır.

Bu konu kapsamında gerçekleştirilecek bir diğer değerlendirme ise, ülke kanunlarında yer alan “ilişkili kişi” kavramının, kapsam itibarıyla oldukça geniş tutulduğu meselesidir. Çokuluslu şirketler ile “ilişkili” olarak değerlendirilebilecek kişi olma ölçütünün bu derece geniş tutulması, uygulama açısından birtakım sorunlara yol açmaktadır. Özellikle yakın çevre ve kişilerle ekonomik faaliyet gerçekleştirme konusunda daha yatkın olunan ülkelerde, ilişkili kişilerin kimler olabileceği hususu, bazı kafa karışıklıklarına neden olmaktadır.

Bu çalışmaya ilişkin son değerlendirme, yapay transfer fiyatlandırmasına ilişkin mücadele yöntemi arayışlarının, yalnızca hukuki düzenlemeler ile sınırlı kalmaması üzerine yoğunlaşmaktadır. Özellikle belge düzeni ve diğer yükümlülükler açısından gerçekleştirilecek denetimlerin, vergi idareleri ve diğer yetkili kurumlarca daha verimli ve etkin bir şekilde gerçekleştirilmesine yönelik ciddi adımlar atılmalı ve bu sorumlulukların yerine getirilmesi konusunda daha özenli ve titiz bir şekilde hareket edilmelidir.

KAYNAKÇA

- AKTAŞ, M. (2003). Uluslararası Transfer Fiyatlandırması ve Türk Vergi Sistemindeki Konumu- I. *Yaklaşım. Sayı: 130*.
- ATEŞ, L. (2011). *Transfer Fiyatlandırması ve Vergilendirme*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- AUTREY, R. L. ve FRANCESCO B. (2012). Gray Markets and Multinational Transfer Pricing, *The Accounting Review. 87(2)*, s. 393-421.
- BEYLİK, A. (2004). Uluslararası Transfer Fiyatlaması ve Karşı Düzenlemeler. *E-Yaklaşım. Sayı: 17*.
- BİÇER, R. (2017). OECD BEPS Eylem Planının Gelişmekte Olan Ükelere Etkileri. *Vergi Sorunları Dergisi. 40(350)*. s. 121-130.

- BİLİCİ, N. (2012). Transfer Fiyatlandırması Düzeltme İşlemlerine Karşı Yargısal Korunma İmkânları ve İspat Sorunu. Uluslararası Tartışma Ortamında Transfer Fiyatlandırması Sempozyumu Bildiri Kitabı. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi. İstanbul.
- BİYAN, Ö. (2018). Tüm Yönleriyle Transfer Fiyatlandırması, (<http://www.vergidanismani.com/sayfa.aspx?iid=236#.W7546GgzblU>). (12.10.2018).
- BULUT, N. (2012). Örtülü Sermaye ve Transfer Fiyatlandırması Yoluyla Örtülü Kazanç Dağıtımı Müessesinde Düzeltme İşlemleri ve Değerlendirilmesi. *Vergi Dünyası*. 367. s. 109-118.
- CRAVENS, K. S. (1997). Examining the Role of Transfer Pricing as a Strategy for Multinational Firms, *International Business Review*. 6(2). s. 127-145.
- ÇEÇ, A. (2018). OECD Matrah Aşındırma ve Kâr Aktarımı Eylem Planı. *Vergi Sorunları Dergisi*. 361. s. 69-79.
- DENİZ, C. (2018). Emsallere Uygunluk İlikesiyle İlgili Başlıca Eleştiriler. *Yaklaşım*. Sayı: 303. 2018. (<http://uye.yaklasim.com/MagazineContent.aspx?ID=30814&arananKey=transfer%20fiyatland%C4%B1rmas%C4%B1>). (14.10.2018).
- DOĞAN, Z. (2006). Transfer Fiyatlama Politikalarının Belirlenmesinde Faaliyet Esasına Dayalı Maliyetleme Yönteminin Önemi, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*. 29. s. 79-90.
- EGELİ, H. ve EROĞLU, A. (2016). Uluslararası Vergi Sorunları Bağlamında Belçika Vergi Sisteminin Değerlendirilmesi, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*. 23(2). s. 435-450.
- FAKİRULLAHOĞLU, Z. (2011). Uluslararası Transfer Fiyatlandırması ve Vergilendirme Sürecinde Karşılaşılan Sorunlar. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sakarya.
- FERHATOĞLU, E. (2008). Uluslararası Vergi Uyuşmazlıklarının Giderilmesi: Avrupa Birliği Tahkim Anlaşması. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 57(4). s. 191-218.
- GOLDBERG, R. M. (2004). Whose Transfer Price is it Anyway. *International Tax Review*. 15(2).
- GÜNER, M. F. (2004). Örtülü Kazanç Kavramı Çerçevesinde Transfer Fiyatlandırması ve OECD Transfer Fiyatı Belirleme Yöntemleri. *E-Yaklaşım*. Sayı: 14.
- GÜNEŞ, A. M. (2016). Avrupa Birliği'nin Temel Değerleri Üzerine. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. 125. s. 307-340.
- HAYRULLAHOĞLU, B. (2014). Küresel Vergi Sorunu Bağlamında Uluslararası Transfer Fiyatlandırması ve Çözüm Arayışları. *Vergi Raporu*. 176. s. 82-95.
- MASTAR ÖZCAN, P. (2016). Çok Uluslu Şirketlerin Vergilendirilmesi: Transfer Fiyatlaması Açısından Bir Değerlendirme. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Manisa.
- NAR, M. (2013). Avrupa Birliği Vergileme Politikaları Üzerine Genel Bir Değerlendirme. *Mali Kılavuz*. s. 37-58.
- OECD, (2003). Articles of the Model Convention with Respect to Taxes on Income and on Capital. (<https://www.oecd.org/tax/treaties/1914467.pdf>). (14.08.2020).
- ORAL, H. (2017). OECD BEPS 8-10 Eylem Planları Kapsamında Getirilen Düzenlemeler ve Türk Vergi Mevzuatı ile Karşılaştırılması. *Vergi Sorunları Dergisi*. 343. s. 166-174.
- ÖNCEL, Y. (2002). Transfer Fiyatlaması, Örtülü Kazanç Dağıtımı ve Vergilendirme. *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları. Seri:41*.
- ÖZGÜR S. (2006). *Küresel Vergi Rekabeti ve Ulusal Vergi Politikaları*. Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları.

- PEHLİVAN, O. ve ÖZ, E. (2011). *Uluslararası Vergilendirme*, Trabzon: Celepler Matbaacılık.
- SARAÇOĞLU, F. (2006). Transfer Fiyatlandırmasının Vergisel Amaçları, Karşılaşılan Sorunlar ve OECD-AB Yaklaşımı, *Lebib Yal-kın Mevzuat Dergisi*. 32, s. 1-8.
- SHANDA, L. P. (1991). Incorporating Intangible Assets into the Transfer Price Formula. *The Tax Magazine*. 69(2). s. 100-105.
- TANZI, V. (2001). *Globalleşme ve Vergilemedeki Mali Boşluklar*. (Çev: H. Şen). *Vergi Sorunları*. 241. s. 165-169.
- TAŞKIN, Y. (2012). *Transfer Fiyatlandırmasında Emsallere Uygunluk İlkesi*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- TOKAY ACAR, U. O. (2013). *Transfer Fiyatlandırması*. Seçkin Yayıncılık. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- TURNEY, P. B. B. (1977). Transfer Pricing Management Information Systems, *MIS Quarterly*. 1(1). s. 27-35.